

DIN VREMEA STUDENȚIEI. CUM L-AM CUNOSCUȚ PE PROFESORUL EUGENIO COSERIU

Rudolf Windisch

Universität Rostock, Germania

rudolf.windisch@yahoo.de

Résumé: *De la période étudiante. Comment j'ai fait connaissance au professeur Coseriu. Je me souviens de ma première année d'études français en 1960 à l'université de Bonn où j'avais rencontré le prof. Eugenio Coseriu (né le 27 juillet à Mihăileni, République de Moldavie – 7 sept. 2002, Tübingen). Après sa nomination à la chaire de Philologie Romane à l'université de Tübingen en 1963, j'y suis allé également terminer mes études avec l'achèvement du doctorat (Dr. phil.) sous la direction de Coseriu.*

Mots-clés: vie étudiante, études, linguiste, Coseriu, linguistiques romane et intégrale.

Șeful Institutului de Romanistică de la Facultatea de Filosofie a Universității din Bonn [Romanisches Seminar la Philosophische Fakultät], marele romanist prof. Harri Meier îi avertiza pe studenții Institutului că va veni un profesor străin de la Univeristatea din Montevideo (Uruguay) drept „Gastprofessor” (Visiting Professor), de origine română, specialist în domeniul filologiei romanice, care știe mai multe limbi romanice, printre care italiana, spaniola, bineînțeles, și limba sa maternă, româna. Respectul nostru, ca tineri studenți la romanistică, cărora li se cerea cunoașterea a cel puțin două limbi romanice, față de un profesor care se simțea ca acasă peste tot în lumea acestor limbi, a crescut semnificativ. Deoarece urmărisem de câteva semestre cursurile profesorului Meier, care, în decursul mai multor prelegeri magistrale ne-a informat despre problemele capitale ale disciplinei noastre, de ex., despre cercetările etimologice exemplificate prin *REW*, *Romanisches etymologisches Wörterbuch* (Heidelberg 1913, 1935) fundat de marele romanist Wilhelm Meyer-Lübke (1861–1936) sau despre „Geschichte der Romanischen Sprachwissenschaft” (*Istoria lingvisticii romanice*), pe baza faimoasei *Introduceri* a lui Iorgu Iordan (1888–1986), *Einführung in die Geschichte und Methoden der romanischen Sprachwissenschaft* (trad. Werner Bahner, Berlin 1962), eram curioși să-l

cunoaștem pe acest prof. străin, care se bucura, conform spuselor profesorului nostru Harri Meier, de o reputație anticipată. Profesorul Coseriu și-a început activitatea academică în Germania, dacă nu mă înșel, la Universitatea din Frankfurt/Main, la începutul anilor 1960, pe urmă la Bonn. Nu-mi amintesc de titlul primului curs magistral al lui Coseriu, ci doar că noi ne-am adunat toți studenții Institutului, să-l întâmpinăm pe noul profesor, E. Coseriu. El și-a început primele prelegeri, prezentările sau explicațiile privind istoria lingvisticii romanice, descrieri lingvistice ale diferitelor limbi romanice din perspectiva sincronică ș.a.m.d. în limba germană. Ne-am dat seama de accentul lui ‘romanice’, o primă impresie, care nu ne-a deranjat, întrucât repede ne-am convins că el ne va preda lecții interesante cu un material lingvistic prelucrat sub aspecte metodologice care încă nu ne erau cunoscute; se părea că profesorul își construia propozițiile conform normei gramaticii germane, înainte de a le rosti. De aceea vorbea mai încet, prin urmare mai ușor de înțeles pentru noi. Pe scurt: repede prof. Coseriu a câștigat admirația și recunoștința noastră pentru cursurile sale, prin care ne introducea pe un nou teren al studiilor de filologie romanică. Oare profesorul nostru, Harri Meier (1905–1990), a exagerat lăsându-l fără cuvinte pe profesorul oaspete Coseriu, cu afirmația: „El știe totul.”? Conform contactelor noastre cu prof. Coseriu, acest elogiu era prin urmare pe deplin justificat. Însă Coseriu nu a rămas prea mult timp la Bonn; deja în vara anului 1963 s-a mutat la Tübingen, la Eberhard-Karls-Universität, unde i s-a oferit o catedră de lingvistică romanică și generală, tocmai pe baza recomandării lui Harri Meier din Bonn. Era un post pe viață, nelimitat, ca acela al unui „Beamter”, adică al unui funcționar de stat. Postul de „Universitätsprofessor” în Germania însemna culmea unei cariere academice. Coseriu a acceptat pe acest ordinariat nu numai din acest punct de vedere, ci și datorită faptului că marele romanist Ernst Gamillscheg (1877, Neuhaus/Jindřichův Hradec, Česká Republika – 1971, Göttingen) preda acolo. Dar ce mă făceam eu, dacă rămâneam la Bonn? Am luat poate cea mai importantă hotărâre din viața mea și m-am mutat la Tübingen, orașul mic și romantic, așezat pe malul râului Neckar, orașul important al intelectualității germane, ca să îi menționez numai pe poeții Friedrich Hölderlin (1770–1843), Ludwig Uhland (1787–1862) sau pe filosofii Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770–1831) și Friedrich Schelling (1775–1854). Nu eram singurul între foștii colegi de la Bonn care l-au urmat pe Coseriu, care ne-a primit cu bunăvoință la Tübingen. Dintr-o privire retrospectivă, acest Romanisches Seminar în anii aceia avea aspectul unei *pléjade* a romanisticii în Germania, grație unui colegiu de profesori renumiți, ca, de pildă, Ernst Gamillscheg și Gerhard Rohlfs (1892–1985), care predau, fără normă, franceză – Mario Wandruszka (1911–2004), respectiv literatură comparată – Kurt Wais (1907–1995).

„Romanistica” înseamnă la Tübingen continuarea unei tradiții de cercetare, care s-a dezvoltat în Germania de la principiile „pozitivismului”, prin neogramaticieni, prin fondatorii acestei discipline, Friedrich Diez (1794–1876) și Wilhelm Meyer-Lübke, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, până la o disciplină recunoscută în cadrul științelor culturii [și Sextil Pușcariu (1877, Brașov / Kronstadt – 1948, Bran / Transilvania) și-a făcut ucenicia la Leipzig, la Gustav Weigand (1860–1930), în romanistică]. Coincidența a făcut ca, în timpul studiilor noastre, să mai activeze ca profesori emeritiți la Tübingen doi reprezentanți însemnați ai acestei metodici neogramatice, Ernst Gamillscheg și Gerhard Rohlfs. Pentru noi studenții, care mai audiam prelegerile lor, chiar dacă participarea nu se mai lua în considerație ca performanță de studiu, era de la sine înțeles să profităm de acești mari maestri. Împreună cu activitatea lui Coseriu, romanistica de la Tübingen se bucura – dacă pot fi puțin sentimental în retrospectivă – de o constelație strălucitoare. Ce influență au avut acești profesori asupra pregătirii noastre, am ajuns să apreciem deplin doar mai târziu. Așa că nu-mi rămâne decât să recomand tinerilor filologi să-i citească pe acești „clasici”, de exemplu, *Geschichte der Romanischen Sprachwissenschaft*, I: *Von den Anfängen bis 1492* (Tübingen 2003) / II: *Von Nebrija bis Celso Cittadini* (Tübingen 2015), scrise de Eugenio Coseriu.

Ar mai fi și un alt punct important: Coseriu ne-a făcut cunoștință cu clasicii cercetării germane, fie cu Hegel, fie cu frații Grimm [„Gebrüder Grimm”: Jacob (1785–1863), Wilhelm (1786–1859)], fie cu filologia secolului al XIX-lea, ca, de exemplu, cu Hermann Paul (1846–1921) și cu Școala neogramatică, cu cei din Italia – idealismul filologic al lui Karl Vossler (1872–1949) provenind de la Benedetto Croce (1866–1952); apoi cu aventura incursiunii în filosofia (lingvistică) greacă, Platon și Aristotel, sau cunoașterea timpului arabomauric al unui Maimonides și al multor alora, cu toții „clasici”. Pentru mine a devenit important faptul că Eugeniu Coșeriu, provenind din afara Germaniei, ne-a introdus în mare măsură în cercetarea clasică germană, la care noi înșine încă nu ajunsesem. Dacă îmi permiteți, pot da un exemplu pentru referirea lui Coseriu la opere (lingvistice) pe care noi le considerăm astăzi „clasice” în Germania (spun aceasta fără ironie, dar și fără fals patriotism). Mi-a rămas o amintire vie, pentru a da doar un exemplu între multe altele, numele Hans Georg von der Gabelentz (1840–1893), cu cartea sa cuprinzătoare *Die Sprachwissenschaft (Linguistica)*, 1891, în care apar, de pildă, dihotomiile atât de importante mai târziu la Ferdinand de Saussure (1857–1913), ca *sincronie – diacronie* sau *langue – parole* (în orice caz, în terminologie germană), aplicate deja la analiza lingvistică, pe baza cărora Saussure, în al său *Cours de linguistique générale*, a introdus cotitura coperniciană în lingvistica sistematică. Gabelentz a rămas în mare măsură necunoscut. Cu siguranță, nu a fost numai

un act simbolic faptul că colegul Gunter Narr a deschis seria „Tübinger Beiträge zur Linguistik” (TBL) cu editarea „lingvisticii” lui Gabelentz împreună cu studiul lui Coseriu despre acesta, privit ca un precursor al lui Saussure. Împreună cu Gunter Narr am publicat trei prelegeri pe care profesorul Coseriu le-a ținut în primii ani ai activității sale magistrale, scrise de noi cu mâna pe hârtie (încă nu dispuneam în anii 1960 de instrumente tehnice), tipărite cu o mașină de scris, apoi multiplicare: *Einführung in die strukturelle Linguistik* (în semestrul de iarnă 1967/68); *Einführung in die transformationelle Grammatik* (1968) și *Geschichte der Sprachphilosophie von der Antike bis zur Gegenwart. Eine Übersicht* (1968/69), publicată mai târziu în mod integral la editura Gunter Narr, Tübingen (*infra*). Aceste „Vorlesungsnachschriften” (reproduceri scrise la cursuri) le-am trimis cu poșta la diferite Facultăți de Romanistică din Germania, unde le-am pus la dispoziție studenților de romanistică. Fără aroganță aș pretinde că am contribuit – indiferent de neajunsurile unei astfel de metode – la o mai accelerată popularizare a lui Coseriu în cercurile studenților. Imaginați-vă numai aceasta – pot să ironizez – profesorul ne cerea nouă, studenților germani, o disciplină de muncă, lăudată și astăzi de către românii politicoși, ca fiind o calitate tipic germană; poate că și aceasta a fost „clasică”, cel puțin acest fapt mi-a devenit clar mult mai târziu, când predam deja de ceva timp la universitate.

Pentru mine a fost important faptul că Coseriu, provenind din străinătate – mai precis, din Basarabia –, ne-a introdus în mare măsură nu numai în disciplina „noastră”, adică în lingvistica romanică, ci și în cercetarea clasică germană, la care noi înșine încă nu ajunsesem.

Privind cursurile prof. Coseriu, de pildă, „Gramatica istorico-comparativă a limbilor romanice” (în semestrul de iarnă 1964/65 de trei ori pe săptămână, dimineața între orele 8–10) sau cursul despre „Latina vulgară” (publicat sub forma definitivă: *Lateinisch-Romanisch: Vorlesungen und Abhandlungen zum sogenannten Vulgärlatein und zur Entstehung der romanischen Sprachen* (ed. Hansbert Bertsch), Tübingen 2008; Recenzat de noi, R. Windisch, în *ALIL. Anuar de Lingvistică și Istorie Literară*, LI, 2011, 419–426) care acopereau atunci pentru noi domenii interesante și a căror prezentare, ca teme centrale ale romanisticii, a fost privită ca un lucru de la sine înțeles în viziunea lui Coseriu – toate apar în retrospectiva de astăzi ca *highlight*-uri ale cercetării și ale învățăturii romanistice.

Cu referire la termenul de „lingvistică integrală”: această noțiune nu era uzuală pentru noi studenții la începutul activității didactice a profesorului Coseriu la Tübingen; poate că învățătura sa, publicațiile sale nu avuseseră încă această pretenție la începutul activității sale la Tübingen; în orice caz, îmi amintesc bine că, într-un cerc restrâns, el a spus că – aceasta se întâmpla însă mai târziu, în anii '80 – concepția sa lingvistică s-a consolidat încă

devreme, similar cu sistematica timpurie a edificiului filosofic al lui Hegel. Aici nu aş dori nici să apreciez comparaţia aleasă de însuşi Coseriu, nici să estimez din ce moment sistematica sa lingvistică a devenit integrală.

Deci, nu pot spune, așa, din amintiri, când s-a răspândit în Germania cunoaşterea pretenţiei lui Coseriu de a promova o „lingvistică integrală”, aceasta devenind un *mot cléf* al muncii sale. Însă, pot să mă bucur astăzi, aflându-mă din nou în țară, aici la Mediaş, în compania colegului și prietenului meu, profesorul universitar dr. Mircea Borcilă, care la Cluj a promovat cu rezultate notabile atât receptarea lui Coseriu, cât și cercetarea lingvistică sub acest aspect „global-integral”.

Vreau să mai pomenesc și o altă capodoperă a profesorului Coseriu: *Synchronie, Diachronie und Geschichte. Das Problem des Sprachwandels*, München, Wilhelm Fink, 1974 (*Sincronia, diacronia e historia. El problema del cambio lingüístico*, Montevideo, Universidad de la República, 1958).¹ Ca punere generală în discuție a problemei lingvistice, m-am ocupat, în lucrarea mea de habilitare, de schimbarea limbii pe baza vestitei *Sincronia: Zum Sprachwandel – von den Junggrammatikern zu Labov* (Frankfurt/Main, 1985). Mă întreb, câți dintre colegii mai în vârstă nu și-au construit ei înșiși mai târziu prelegerile academice pe baza acestor experiențe?

Nici nu aş putea enumera aici contribuțiile lui Coseriu în domeniul romanisticii, însă aş dori să-mi închei prezentarea de față amintind prelegerea inaugurală la angajarea profesorului Coseriu la Catedra pe care a deținut-o mai înainte prof. Ernst Gamillscheg. Aceasta se întâmpla cam în anul 1964, când a prezentat o „tipologie sintagmatic-paradigmatică a limbilor romanice” (titlul exact l-am uitat), pe care cei mai mulți dintre noi am înțeles-o numai ca pe un început, o tipologie care astăzi ține de fundamentele sintaxei sau ale tipologiei romanice. Coseriu nu a fost însă numai un clasic sau un cercetător cu orientare conservatoare: când în Germania se învăța doar silabisirea cuvântului „structuralism” sau se auzea poate ceva despre o nouă metodă a analizei literare din Franța, Coseriu ținuse deja o prelegere fundamentală despre structuralism, care a avut un ecou important și la germaniștii din Tübingen.

Ce merite a mai avut Coseriu pentru romanistica din Germania? Aici aş aminti activitățile sale în favoarea limbii române: pe lângă prelegerile de limba franceză (văzute ca un centru de greutate al cercetării și al învățării romanistice din Germania), multe dintre numeroasele prelegeri organizate de Coseriu au fost dedicate limbilor spaniolă, italiană, dar și portugheză și română, desigur, ținute în limbile respective, astfel încât Tübingen a devenit

¹ Cartea a fost tradusă și în limba română: Eugeniu Coșeriu, *Sincronie, diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice*, versiune în limba română de Nicolae Saramandu, București, Editura Științifică, 1997.

unul dintre puținele seminarii din Germania care acoperea întreaga arie a romanității. Nu a fost numai – cum zicea de curând, ironic, dna dr. Luminița Fassel (fost cercetător la Universitatea din Iași) despre situația actuală din Germania – un institut „vest”-romanice, ci tocmai faptul că Eugenio Coseriu a atras prin lectoratul românesc, la care activau atunci doi profesori clujeni, Octavian Șchiau și Gavril Neamțu, și romanitatea răsăriteană în cercetare și predare. Așa am învățat noi, pe lângă rolul pe care l-a avut, de exemplu, Ramón Menéndez Pidal (1869–1968) pentru cultura spaniolă, și însemnătatea unui Sextil Pușcariu pentru istoria limbii și culturii române, pentru ca, în final, să-i putem compara pe cei doi, din ambele „capete” ale Romanității.

Profesorul Eugenio Coseriu a murit în 7 septembrie 2002 la Tübingen. El și-a găsit ultima lui liniște în „cimitirul cel istoric” / Alter Friedhof, unde se află și mormântul poetului Hölderlin și lui Ernst Gamillscheg.

Bibliografie selectivă

- Coseriu, Eugenio (1969; Neuauflage 1976). *Einführung in die strukturelle Linguistik*. Edd. Gunter Narr und Rudolf Windisch. Tübingen: Romanisches Seminar der Universität Tübingen.
- Coseriu, Eugenio (1968). *Einführung in die transformationelle Grammatik*. Tübingen: Universität Tübingen.
- Coseriu, Eugenio (1968/69). *Die Geschichte der Sprachphilosophie von der Antike bis zur Gegenwart. Eine Übersicht*. Teil I: *Von der Antike bis Leibniz*. Tübingen: Romanisches Seminar der Universität Tübingen.
- Coseriu, Eugenio (2015). *Geschichte der Sprachphilosophie*. I-II. Tübingen: Narr Francke Attempto.
- Coseriu, Eugenio (1988; Neuauflage 2001). *Einführung in die Allgemeine Sprachwissenschaft*. Tübingen: Francke.
- Coseriu, Eugenio (1995). *Introducere în lingvistică*. Traducere de E. Ardeleanu / E. Bojoga. Cuvânt înainte de M. Borcilă. Cluj-Napoca: Echinox.
- Coseriu, E. (2001/2008). *Latein-Romanisch. Vorlesungen und Abhandlungen zum sogenannten Vulgärlatein und zur Entstehung der romanischen Sprachen*. Ed. Hansbert Bertsch. Tübingen: Gunter Narr Verlag (Recenzat de R. Windisch, în ALIL, t. LI, 2011, 419–426).
- Coseriu, E. și Meisterfeld, Reinhard (2003). *Geschichte der romanischen Sprachwissenschaft*. Bd. 1: *Von den Anfängen bis 1492*, Bd. 2: *Von Nebrija bis Celso Cittadini*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.